

โครงการพัฒนาศูนย์พี่เลี้ยงระดับจังหวัดเพื่อช่วยเหลือจังหวัดและท้องถิ่นนำร่องการพัฒนาหน่วยจัดการดูแลรายกรณี (Case Management Unit) เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา: ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

The Development Project of Provincial Mentoring Center for Supporting the Pilot Province and Locality in Development of Case Management Unit to Prevent and Solve Problem of Underprivileged in Non-formal Education, and At-risk Children in Formal Education, North Eastern Region

ภมรพรรณ บุระยาตร์¹, จิระพร ชะโน², รุ่งทิพย์ สิงพร³

Pamornphun Yurayat¹, Jiraporn Chano², Rungthip Singporn³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อสนับสนุนทางวิชาการและทรัพยากรให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษาในการพัฒนาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา 2) เพื่อผลักดันให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น ในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ดำเนินการในพื้นที่เป้าหมายครอบคลุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีจังหวัดนำร่อง 5 จังหวัด ได้แก่มหาสารคาม นครพนมหนองบัวลำภู เลย และนครราชสีมา ซึ่งแต่ละจังหวัดแบ่งพื้นที่เพื่อจัดตั้งหน่วยดูแลรายกรณี(case management unit) โดยทีมพี่เลี้ยงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลงพื้นที่ นิเทศ ติดตาม ให้คำปรึกษา การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายโดยการประกบตัว การวิเคราะห์ปัญหา การจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศ การช่วยเหลือ การติดตามประเมินผล และการประสานงาน การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการดูแลช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาและเด็ก

¹ ภาควิชาจิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ นักวิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Department of Educational Psychology and Guidance Faculty of Education, Mahasarakham University

² Department of Curriculum and Instruction Faculty of Education, Mahasarakham University

³ Educational Staff, Faculty of Education, Mahasarakham University

กลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) จากการสนับสนุนทางวิชาการและทรัพยากรของทีมพี่เลี้ยงที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา ในการพัฒนาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา ทำให้ได้ข้อตกลงร่วมกันซึ่งนำไปสู่การดำเนินงานใน 3 ประเด็น ได้แก่ (1) แนวทางในการเลือกรายกรณีศึกษา (2) การคัดกรองและการวิเคราะห์ปัญหา และ (3) การจัดทำแผนประภคตัวรายกรณี และ 2) จากการดำเนินงานทำให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น ในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

คำสำคัญ: พี่เลี้ยง หน่วยดูแลรายกรณี เด็กด้อยโอกาสนอกระบบ เด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบ

Abstract

The objectives of this research were: 1) to provide academic support and resource for Local Administrative Organization as well as Schools in developing the guidelines for preventing and solving the problem for underprivileged children in Non-formal Education, and at-risk children in Formal Education, and 2) to strive for integrating the collaboration among work units in Locality for cooperation by various work units including the public sector, private sector, and social people. The implementation was covered the North Eastern Region including 5 Pilot Provinces. In each province, there was a classification of area for establishing the Case Management Unit. The findings found that the implementation led to the modeled activities as well as guidelines for solving the problem for underprivileged children in Non-formal Education, and at-risk children in Formal Education, and 2) to strive for integrating the collaboration among work units in Locality for cooperation among work units including the public sector, private sector, and social people sector. The implementation covered the North Eastern Region including 5 Pilot Provinces. In each province, the area was classified for establishing the Case Management Unit. The findings found that the implementation could cause the modeled activities as well as guidelines for preventing and solving the problem of underprivileged children in Non-formal Education, and at-risk children in Formal Education, in both of Local and Provincial Levels. In addition, there were collaborative mechanism among network association, sharing for working together, and development of Macro policy as well as strategy regarding to the enhancement for the role of Local Administrative Organization in preventing and solving the problem of underprivileged children in Non-formal Education, and at-risk children in Formal Education.

Keywords: Mentor, Case Management Unit, Non-formal Education, and At-risk Children in Formal Education group

บทนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดพื้นที่มากที่สุดประเทศไทย ทำให้มีประชากรมากที่สุด และมีความหลากหลายทางด้านกลุ่มชาติพันธุ์ ประชากรด้วย ปัจจุบันประชากรมีปีการศึกษาเฉลี่ยเพิ่มขึ้น แต่โอกาสและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาต่ำกว่าทุกภาคของประเทศ โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่าเฉลี่ยระดับสติปัญญาต่ำที่สุดอยู่ในระดับ 95.99 (สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข, 2555) คุณภาพสถานศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้มาตรฐาน แม้ได้รับงบประมาณเฉลี่ยต่อหัวสูงกว่าระดับประเทศ และยังมีเด็กอายุ 6-14 ปี ไม่ได้รับการศึกษาในระบบ 2.2 แสนคน สัดส่วนประชากรวัยแรงงานยังสูงแต่จะเริ่มลดลงในปี 2555 ซึ่งจะส่งผลให้อัตราพึ่งพิงสูงขึ้น ขณะที่รายได้ต่อครัวเรือนต่ำสุด แรงงานส่วนใหญ่มีความรู้ระดับประถม และเป็นแรงงานนอกระบบที่ไม่มีหลักประกัน และมีแรงงานระดับอาชีวะในสัดส่วนน้อยมาก และมีกรอพยพสูง สุขภาวะของประชากรดีขึ้น เข้าถึงบริการสาธารณสุขมากขึ้นถึงร้อยละ 97.8 อายุขัยเฉลี่ยเพิ่มขึ้น อัตราการเจ็บป่วยต่ำกว่าระดับประเทศ แต่ยังมีปัญหาสุขภาพได้ถึงร้อยละ 15.6 ขณะที่อัตราการตายของทารกกลับเพิ่มขึ้น และคนร้อยละ 38.5 มีพฤติกรรมบริโภคที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เป็นโรคธาลัสซีเมียเพิ่มขึ้นจาก 49.0 รายต่อแสนคนในปี 2545 เป็น 62 รายต่อแสนคนส่งผลให้คุณภาพประชากรและแรงงานลดลง มีแพทย์น้อยและกระจุกตัวอยู่ในเมืองหลักของภาค สถาบันครอบครัวอ่อนแอลง การหย่าร้างและแยกกันอยู่เพิ่มขึ้น 2 เท่า มีเด็กและผู้ด้อยโอกาสในชนบทถูกทอดทิ้งเพิ่มขึ้นกว่า 5 หมื่นคน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556)

เด็กด้อยโอกาส หมายถึง เด็กที่อยู่ในสภาวะยากลำบาก เนื่องจากประสบปัญหาต่างๆ

มีชีวิตความเป็นอยู่ต่ำกว่าเด็กปกติทั่วไป ขาดโอกาสหรือไม่มีโอกาสที่จะเข้ารับบริการทางการศึกษาหรือได้รับพัฒนาทั้งทางร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตใจ จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีพัฒนาการที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัยและสามารถบรรลุถึงศักยภาพขั้นสูงสุดได้ สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ร่วมกับองค์กรภาคีและผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานเรื่องเด็กด้อยโอกาส ได้จำแนกลักษณะเด็กด้อยโอกาสออกเป็น 14 ประเภท ตามลักษณะปัญหาตามสภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทางช่วยเหลือที่แตกต่างกันไปในตามเด็กแต่ละประเภท อย่างไรก็ตามเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจสามารถจัดประเภทของความด้อยโอกาส ออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้ (1) กลุ่มเปราะบางทางเศรษฐกิจ ได้แก่ เด็กยากจนพิเศษ เด็กที่อยู่ในครอบครัวใช้แรงงานหรือรับจ้าง ตลอดจนเด็กที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร (2) กลุ่มพิการและกลุ่มที่มีความต้องการพิเศษด้านการเรียนรู้ ได้แก่ กลุ่มที่มีความพิการทางร่างกายและกลุ่มที่มีภาวะบกพร่องทางการเรียนรู้ ครอบคลุมตั้งแต่กลุ่มเด็กที่มีความพิการทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหวและภาวะพิการซ้ำซ้อน กลุ่มเด็กที่มีการรับรู้ผิดปกติ (Learning Disorder) สมาธิสั้น (ADHD) ออทิสติกและเรียนรู้ช้า (Slow Learner) (3) กลุ่มเปราะบางทางสังคม กลุ่มที่มีลักษณะปัญหาในกลุ่มใหญ่ที่สุด คือ กลุ่มพ่อแม่วัยรุ่น หรือเด็กที่มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยจนนำไปสู่การตั้งครรภ์ไม่พร้อม เด็กกำพร้าถูกทอดทิ้งเด็กออกกลางคันอยู่นอกระบบการศึกษา เด็กที่ใช้สารเสพติด รวมถึงเด็กที่กระทำความผิดต้องคดีอยู่ในสถานพินิจ เป็นต้น และ (4) กลุ่มปัญหาเฉพาะ ที่ต้องอาศัยกระบวนการทางกฎหมายเข้าช่วย เช่น เด็กที่ได้รับเชื้อ HIV เด็กที่ค้าประเวณีหรือถูกบังคับใช้แรงงาน เด็กไร้สัญชาติ และเด็กด้อยโอกาสใน

จังหวัดชายแดนภาคใต้

ประเทศไทยมีจำนวนเด็กด้อยโอกาสอยู่ไม่ต่ำกว่า 5 ล้านคนหรือราว 1 ใน 3 ของประชากรเด็กวัย 0-18 ปี ข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ในปี 2556 ระบุว่าเด็กด้อยโอกาสที่อยู่ในระบบการศึกษามีจำนวนทั้งสิ้น 4,892,063 คน อันเป็นจำนวนที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องจากปี 2554 และ 2555 ที่มีจำนวนเด็กด้อยโอกาสในระบบการศึกษาอยู่ที่ 4,298,001 คน และ 4,323,142 คน ตามลำดับ (สถิติการศึกษากลุ่มสารสนเทศ สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2557) ปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกกระบวนการศึกษา และเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษาเป็นปัญหาที่ถูกละเลยไม่ได้รับการป้องกันแก้ไขอย่างจริงจังและเป็นระบบมาช้านาน สภาพเศรษฐกิจที่ล้มละลายในพื้นที่ชนบทยากจน สภาพวะของสถาบันครอบครัวที่อ่อนแอลง สภาพสังคมที่มีการกระจายตัวของอบายมุขจำนวนมากมาย สภาพการจัดการศึกษาที่เน้นแต่การแข่งขัน ตลอดจนการโหมค่านิยมผิดๆ ให้เยาวชนผ่านสื่อต่างๆ ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กจำนวนมากหลุดออกจากระบบการศึกษาก่อนจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้เด็กที่มีปัญหาการเรียนรู้แบบไม่รุนแรง ได้แก่ กลุ่มเด็กบกพร่องทางการเรียนรู้ (LD) สมาธิสั้น (ADHD) หรือออทิสติกอย่างอ่อนๆ อีกจำนวนไม่น้อยที่ยังขาดการเข้าถึงเครื่องมือคัดกรองเนื่องจากครูบางคนขาดความรู้ และความเข้าใจในการใช้เครื่องมือ ไม่สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่เด็กกลุ่มดังกล่าวได้ เหล่านี้เองล้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อการล้มเหลวในการเรียนและการออกกลางคันกลายเป็นเด็กด้อยโอกาสทั้งสิ้นกว่า 5 ล้านคน (สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน, 2557) ดังนั้นเมื่อสำนักงาน

ส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) มีเป้าหมายในการดำเนินการ ทั้งในเชิงแก้ไขเยียวยาสร้างโอกาสการศึกษาใหม่ให้เด็กที่หลุดออกจากระบบการศึกษาไปแล้ว และทั้งในเชิงป้องกันเด็กที่มีปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นมิให้ล้มเหลวและหมดศรัทธากับการเรียน สามารถเรียนต่อไปจนอย่างน้อยจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรืออาจเรียนต่อสูงขึ้นตามศักยภาพ และสามารถนำศักยภาพของเยาวชนในท้องถิ่นกลับมาเป็นพลังที่มีคุณค่าของท้องถิ่นได้ต่อไป โดยการเข้าไปหนุนกลไกที่อยู่ใกล้ชีวิตตัวเด็กมากที่สุดนั่นคือครอบครัว ผ่านการสนับสนุนโครงการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกกระบวนการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีทีมพี่เลี้ยงซึ่งเป็นทีมสหสาขาวิชาชีพที่มีประสบการณ์เพื่อดำเนินการช่วยเหลือจังหวัดและท้องถิ่นนำร่องในการพัฒนาหน่วยจัดการดูแลรายกรณี (case management unit) ควบคู่ไปด้วย ผ่านการอบรมให้ความรู้ และการถ่ายทอดทักษะในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย การวิเคราะห์ปัญหาการจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศ การช่วยเหลือติดตามประเมินผล และความสามารถในการประสานงาน ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญที่จะเข้าไปหนุนเสริมท้องถิ่นให้สามารถพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสนอกกระบวนการศึกษา และเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา และเพื่อพัฒนาให้เกิดตัวแบบการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนและสามารถนำศักยภาพของเยาวชนนับล้านคนกลับมาเป็นพลังที่ทรงคุณค่าของสังคมไทยได้ต่อไปในอนาคต (สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน, 2557)

ด้วยสภาพปัญหาของเด็กด้อยโอกาสนอกกระบวนการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษาและความสำคัญของแนวทางแก้ไขปัญหาของเด็กทั้งสองกลุ่ม จึงเป็นที่มาของการเสนอ

โครงการจัดตั้งและพัฒนาศูนย์พี่เลี้ยงระดับภาค และระดับจังหวัดเพื่อช่วยเหลือจังหวัดและท้องถิ่นนำร่องการพัฒนาหน่วยจัดการดูแลรายกรณี (case management unit) เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษา และเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา: ภาคตะวันออกเฉิยเหนือ เพื่อสนับสนุนทางวิชาการ และทรัพยากร พร้อมทั้งผลักดันให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เกิดกลไกป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา ซึ่งเป็นต้นแบบให้กับท้องถิ่นอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสนับสนุนทางวิชาการ และทรัพยากรให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา ในการพัฒนาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษา และเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา

2. เพื่อผลักดันให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น ในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการจัดตั้งและพัฒนาศูนย์พี่เลี้ยงระดับภาค และระดับจังหวัดเพื่อช่วยเหลือจังหวัดและท้องถิ่นนำร่องการพัฒนาหน่วยจัดการดูแลรายกรณี (case management unit) เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษา และเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา: ภาคตะวันออก

ออกเฉียงเหนือ เพื่อสนับสนุนทางวิชาการ และทรัพยากร พร้อมทั้งผลักดันให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน

กลุ่มเป้าหมาย

การคัดสรรกรณีศึกษาโดยส่วนใหญ่ การดำเนินการของทั้ง 5 จังหวัด จะแบ่งกรณีศึกษาออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ และมีการมอบหมายการรับผิดชอบ ดังนี้

1. กรณีศึกษาในโรงเรียน จะมอบหมายให้ครูแนะแนว / ครูการศึกษาพิเศษ ครูประจำชั้น หรือผู้ที่มีหน้าที่บทบาทรับผิดชอบด้านการดูแลนักเรียน

2. กรณีศึกษานอกโรงเรียน จะมอบหมายให้ห้องปฏิบัติการส่วนตำบลรับผิดชอบ ร่วมกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ แต่จะมีบางพื้นที่ ที่มีการดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการดำเนินงานที่ประกอบด้วยบุคลากรจากหลากหลายสายงาน เช่น การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลท่าลี่ จังหวัดเลย เป็นต้น

ส่วนการคัดเลือกกรณีศึกษาได้ผ่านการวิเคราะห์จากคณะกรรมการดำเนินการและผู้ประกบตัว โดยพิจารณาคุณสมบัติที่ตรงกับนิยามของเด็กด้อยโอกาสที่สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชนกำหนด การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของกรณีศึกษาจากประวัติทะเบียนราษฎรและข้อมูลจากครูประจำชั้นรวมทั้งการสอบถามความต้องการ การช่วยเหลือจากกรณีศึกษาและผู้ปกครองในเบื้องต้น โดยกรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉิยเหนือ มีจำนวนทั้งสิ้น 259 คน โดยแบ่งเป็นเด็กบกพร่องทางการเรียนรู้ จำนวน 39 คน เด็กสมาธิสั้น จำนวน 12 คน เด็กผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ (< 2.00) จำนวน 12 คน เด็กออทิสติก จำนวน 2 คน เด็กพิการทางร่างกาย จำนวน 4 คน เด็กพิการทางสายตา จำนวน 2 คน เด็กพิการซ้ำซ้อน จำนวน 2 คน

เด็กท้องไม่พร้อม จำนวน 28 คน เด็กเคยใช้สารเสพติด จำนวน 30 คน เด็กติดเชื้อ HIV จำนวน 3 คน เด็กยากจนขาดโอกาส จำนวน 68 คน เด็กกำพร้า/ครอบครัวแตกแยก จำนวน 30 คน เด็กเร่ร่อนไม่มีผู้ดูแล จำนวน 2 คน เด็กถูกแรงงานก่อสร้าง จำนวน 7 คน และ อื่น ๆ จำนวน 18 คน

ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ดำเนินการ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม เลย นครราชสีมา นครพนมและหนองบัวลำภู รวมทั้งหมด 29 พื้นที่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีรายละเอียดพื้นที่ดังนี้

- 1) จังหวัดมหาสารคาม 5 พื้นที่ ประกอบด้วย (1.1) องค์การบริหารส่วนตำบลแก้ง (1.2) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลิง (1.3) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกง (1.4) องค์การบริหารส่วนตำบลดอนหวาน และ (1.5) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว
- 2) จังหวัดเลย 5 พื้นที่ ประกอบด้วย (1.1) องค์การบริหารส่วนตำบลนาดอกคำ (1.2) โรงเรียนเหมืองแบ่งวิทยาคม (1.3) โรงเรียนเทศบาล 5 (1.4) องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำแคม และ (1.5) องค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว
- 3) จังหวัดนครราชสีมา 5 พื้นที่ ประกอบด้วย (1.1) โรงเรียนโนนไทยคุรุอุปถัมภ์ (1.2) องค์การบริหารส่วน ตำบลเมืองปราสาท (1.3) องค์การบริหารส่วนตำบลโนนเมือง (1.4) โรงเรียนหนองขุนนางพิทยาคาร และ (1.5) องค์การบริหารส่วนตำบลมะค่า
- 4) จังหวัดนครพนม 5 พื้นที่ ประกอบด้วย (1.1) โรงเรียนบ้านผึ้งวิทยาคม (1.2) โรงเรียนเทศบาล3 พินิจพิทยานุสรณ์ (1.3) โรงเรียนนาทมวิทยา (1.4) โรงเรียนเทศบาล 4 (1.5) โรงเรียนโพสนวรรค์ราษฎร์พัฒนา และ
- 5) จังหวัดหนองบัวลำภู 9 พื้นที่ ประกอบด้วย (1.1) องค์การบริหารส่วนตำบลดงมะไฟ (1.2) เทศบาลเมือง (1.3) องค์การบริหารส่วนตำบลหวนา (1.4) องค์การบริหารส่วนตำบลนามะเฟือง

(1.5) องค์การบริหารส่วนตำบลศรีบุญเรือง (1.6) องค์การบริหารส่วนตำบลนาเหล่า (1.7) องค์การบริหารส่วนตำบลฝางแดง (1.8) องค์การบริหารส่วนตำบลนาดี และ (1.9) องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกงแก้ว

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า ในการดำเนินการครั้งนี้

1. จากการสนับสนุนทางวิชาการและทรัพยากรของทีมพี่เลี้ยงที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา ในการพัฒนาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา ทำให้ได้ข้อตกลงร่วมกันซึ่งนำไปสู่การดำเนินงานในแต่ละประเด็น ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1.1 ข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางในการเลือกรายกรณีศึกษา

จากการนิยามความหมายของเด็กด้อยโอกาสและเด็กกลุ่มเสี่ยงทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้กำหนดไว้ 23 กลุ่ม ประกอบด้วย (1) เด็กบกพร่องทางการเรียนรู้ (LD) (2) เด็กสมาธิสั้น (3) เด็กผลสัมฤทธิ์การเรียนต่ำ (<2.00) (4) เด็กออทิสติก (5) เด็กพิการทางร่างกาย (6) เด็กพิการทางสายตา (7) เด็กพิการทางการได้ยิน (8) เด็กพิการทางสมองปัญญาอ่อน (9) เด็กพิการซ้ำซ้อน (10) เด็กมีปัญหาอารมณ์/พฤติกรรม (11) เด็กท้องไม่พร้อม (12) เด็กเคยใช้สารเสพติด (13) เด็กติดเชื้อ HIV (14) เด็กถูกบังคับค้าประเวณี (15) เด็กยากจนขาดโอกาส (16) เด็กกำพร้า/ครอบครัวแตกแยก (17) เด็กอยู่ในพื้นที่ห่างไกลยากลำบาก (18) เด็กถูกแรงงานต่างด้าว (19) เด็กไร้สัญชาติ/

ขาดหลักฐานระบุตัวตน (20) เด็กเคยก่อคดีกระทำ ความผิด (21) เด็กเร่ร่อนไม่มีผู้ดูแล (22) เด็กถูก แรงงานก่อสร้าง และ (23) เด็กถูกบังคับใช้แรงงาน

ได้นำมาวิเคราะห์ความสอดคล้องของ ข้อมูลกับข้อมูลของหน่วยงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ในแต่ละจังหวัดและหน่วย งานด้านสาธารณสุข พบว่าในบริบทของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีความแตกต่างกันทั้ง 5 จังหวัดนั้น มีเด็กที่มีสภาพปัญหาที่คล้ายคลึงกัน และมักเป็นปัญหาที่เกิดจากความยากจน การเข้าไม่ถึงระบบบริการ และการขาดโอกาสทั้งในด้าน การศึกษาและแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดี ดังนั้น จึงได้นำไปสู่แนวทางในการเลือก case โดยมี ขั้นตอนการดำเนินงานในแต่ละจังหวัดดังนี้

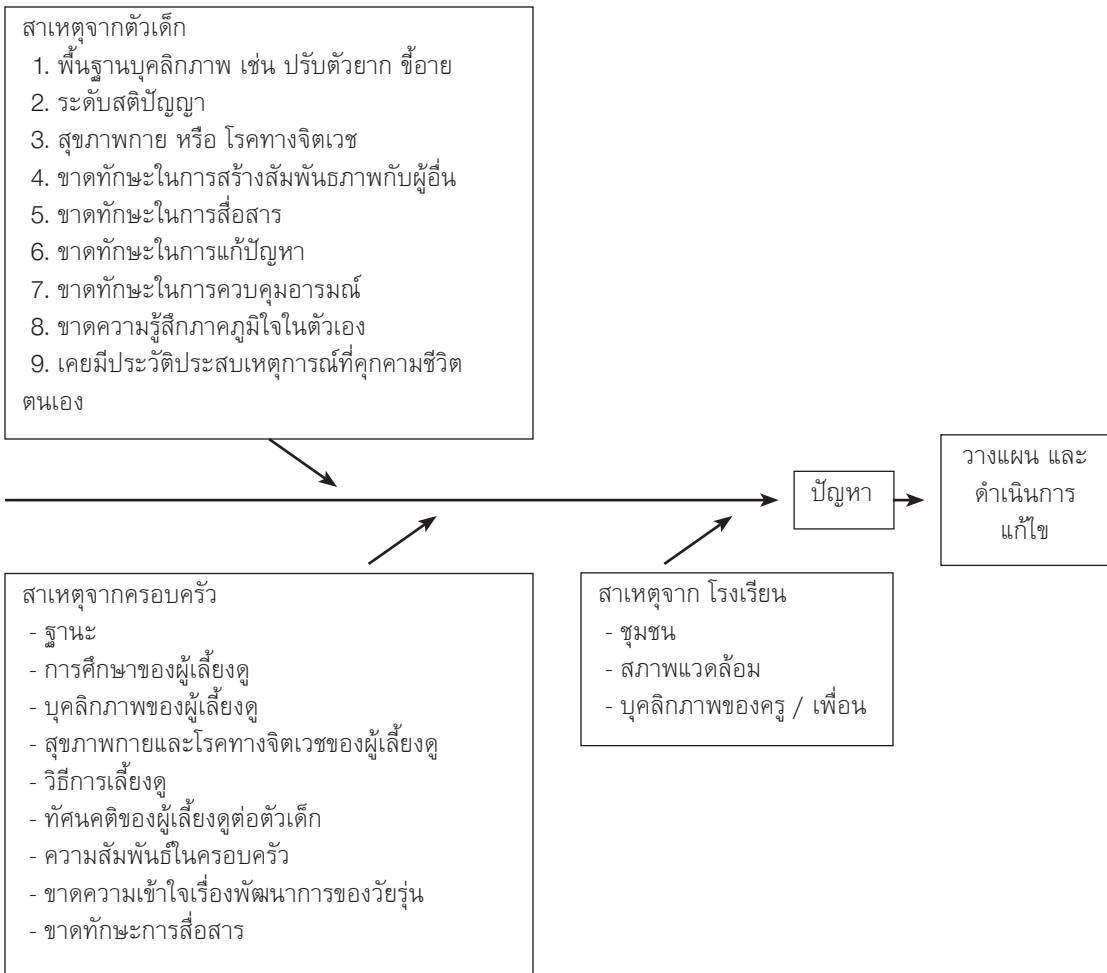
การจัดประชุมคณะกรรมการและทีมงาน เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาของเด็กและเยาวชน ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบระบบการ ศึกษาที่เป็นเด็กกลุ่มเสี่ยงและเด็กด้อยโอกาสการ ดำเนินงานใน 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู จังหวัดนครพนม และจังหวัด นครราชสีมา ผู้ดำเนินการหลักจะเป็นหน่วยงาน ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ที่กระจายพื้นที่ ไปในองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ร่วมกับ ภาควิชาที่ปรึกษาที่เกี่ยวข้อง ส่วนจังหวัดมหาสารคาม ผู้ดำเนินการหลักจะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคามและภาควิชาที่ปรึกษา

2) การคัดสรรกรณีศึกษา โดยส่วนใหญ่ การดำเนินการของทั้ง 5 จังหวัด จะแบ่งกรณีศึกษา ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ และมีการมอบหมายการ รับผิดชอบ เช่น 2.1) กรณีศึกษาในโรงเรียน จะ มอบหมายให้ครูแนะแนว/ครู การศึกษาพิเศษ ครู ประจำชั้น หรือผู้ที่มีหน้าที่บทบาทรับผิดชอบด้าน

การดูแลนักเรียน 2.2) กรณีศึกษานอกโรงเรียน จะ มอบหมายให้องค์การบริหารส่วนตำบลรับผิดชอบ ร่วมกับภาควิชาที่ปรึกษาในพื้นที่ แต่จะมีบางพื้นที่ ที่มีการดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการ ดำเนินงานที่ประกอบด้วยบุคลากรจากหลากหลายสายงาน เช่น การดำเนินงานขององค์การ บริหารส่วนตำบลทาลี จังหวัดเลย เป็นต้น

3) การคัดเลือกกรณีศึกษา ได้ผ่านการ วิเคราะห์จากคณะกรรมการดำเนินการและ ผู้ประกบตัว โดยพิจารณาคุณสมบัติที่ตรงกับ นิยามของเด็กด้อยโอกาสที่สำนักงานส่งเสริมสังคม แห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชนกำหนด การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของกรณีศึกษาจาก ประวัติทะเบียนราษฎรและข้อมูลจากครูประจำชั้น รวมทั้งการสอบถามความต้องการ การช่วยเหลือ จากกรณีศึกษาและผู้ปกครองในเบื้องต้น

1.2 ข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการคัด กรองและการวิเคราะห์ปัญหาในการดำเนินงาน คณะกรรมการของทีมที่เล็งภาคตะวันออกเฉียง เหนือ ได้จัดอบรมการคัดกรองเด็กในเบื้องต้น โดยการใช้เครื่องมือในการคัดกรองแต่ละประเภท ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเด็กที่มีปัญหาในโรงเรียน ทั้งในเรื่องเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เด็กสมาธิสั้น เด็กออทิสติก เด็กที่มีภาวะเรียนรู้ช้า ตลอดทั้งเด็กที่มีภาวะบกพร่องทางสุขภาพจิต ซึ่งยังไม่ครอบคลุมเด็กกลุ่มเสี่ยงนอกระบบ ดังนั้น ในการดำเนินงาน แต่ละจังหวัดได้มีการประสาน งานกับหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบโดยตรง คือ สถานีตำรวจของแต่ละพื้นที่ ในการแสวงหาข้อมูล เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์ปัญหาในครั้งนี้ ซึ่งมี ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนภูมิแกงปลาวิเคราะห์ปัญหา

จากผลการวิเคราะห์ปัญหา พบว่า กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 259 คนมีปัญหาในด้านเด็กบกพร่องทางการเรียนรู้ จำนวน 39 คน เด็กสมาธิสั้น จำนวน 12 คน เด็กผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ (< 2.00) จำนวน 12 คน เด็กออทิสติก จำนวน 2 คน เด็กพิการทางร่างกาย จำนวน 4 คน เด็กพิการทางสายตา จำนวน 2 คน เด็กพิการหูหนวก จำนวน 2 คน เด็กท้องไม่พร้อม จำนวน 28 คน เด็กเคยใช้สารเสพติด จำนวน 30 คน เด็กติดเชื้อ HIV จำนวน

3 คน เด็กยากจนขาดโอกาส จำนวน 68 คน เด็กกำพร้า/ครอบครัวแตกแยก จำนวน 30 คน เด็กเร่ร่อนไม่มีผู้ดูแล จำนวน 2 คน เด็กลูกแรงงานก่อสร้าง จำนวน 7 คน และ อื่นๆ จำนวน 18 คน รวมทั้งหมด 259 คน สาเหตุของปัญหาจะมีความแตกต่างกันไปตามชนิดของปัญหา คือ

1) กรณีศึกษาที่มีปัญหาด้านการเรียนรู้: สภาพปัญหาจะเกิดจากตัวเด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้และระดับสติปัญญาที่อยู่ในระดับต่ำ โดยการศึกษาของบ้านน้ำแคม องค์การบริหาร

ส่วนตำบลท่าลี่ จังหวัดเลย และองค์การบริหารส่วนตำบลแก้ง จังหวัดมหาสารคาม พบว่าผลการตรวจของระดับ IQ ของเด็กที่เป็นกรณีศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ 80 % มีระดับสติปัญญาในระดับต่ำ ซึ่งหมายความว่า เด็กมีข้อจำกัดด้านการเรียนรู้และความก้าวหน้าทางด้านการศึกษา ต้องแสวงหาแนวทางในการช่วยเหลือเฉพาะที่สอดคล้องกับความถนัดและความต้องการของเด็ก เป็นต้น

2) กรณีศึกษาที่มีปัญหาด้านพฤติกรรม

2.1 แม่วัยใส: มักมีพื้นฐานมาจากสาเหตุครอบครัว การเลี้ยงดู เด็กขาดทักษะในการแก้ไขปัญหา การควบคุมอารมณ์ และการคบเพื่อน ซึ่งมีทั้งกรณีที่ตระหนักและรับรู้ปัญหา และไม่ยอมรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น

2.2 เสี่ยงต่อสารเสพติด: สาเหตุส่วนใหญ่มักเกิดจากการชักชวนของรุ่นพี่ๆ และการร่วมกลุ่ม มั่วสุมอันเป็นผลจากการควบคุมกำกับการดูแลจากครอบครัวที่บกพร่องขาดความตระหนักใส่ใจในการติดตามพฤติกรรมของเด็ก อีกทั้งเกิดจากพื้นฐานบุคลิกภาพของเด็กที่ขาดทักษะในการแก้ไขปัญหา ขาดความภาคภูมิใจในตนเอง ความต้องการเป็นส่วนหนึ่งของเพื่อนและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเดียวกัน

3) กรณีศึกษาที่มีปัญหาความยากจน เด็กกำพร้าและเด็กอยู่ในพื้นที่ห่างไกลยากลำบาก ขาดโอกาส: สาเหตุดังกล่าวจะเป็นตัวผลักดัน นำไปสู่การเกิดปัญหาทั้งในด้านการเรียน สุขภาพ และปัญหาด้านสังคมต่อไป อีกทั้งเด็กกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ จะขาดโอกาสในการพัฒนา มีปัญหาเรื้อรังทั้งด้านร่างกาย สภาพจิตใจ และสังคม ความรู้สึกดังกล่าวจะเป็นเครื่องบั่นทอนการคิด และสร้างสรรค์ในสิ่งที่ตั้งใจ ดังนั้น อาจจะมีส่งผลให้เกิดพฤติกรรม

ก้าวร้าวต่อต้านและปัญหาสังคมที่รุนแรงต่อไปได้

จากการคัดกรองและวิเคราะห์ปัญหาของกรณีศึกษาเป็นรายบุคคล ทำให้เกิดความเข้าใจสาเหตุของปัญหาอันนำไปสู่การวางแผนประกบตัวรายกรณีต่อไป

1.3 ข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการจัดทำแผนประกบตัวรายกรณี

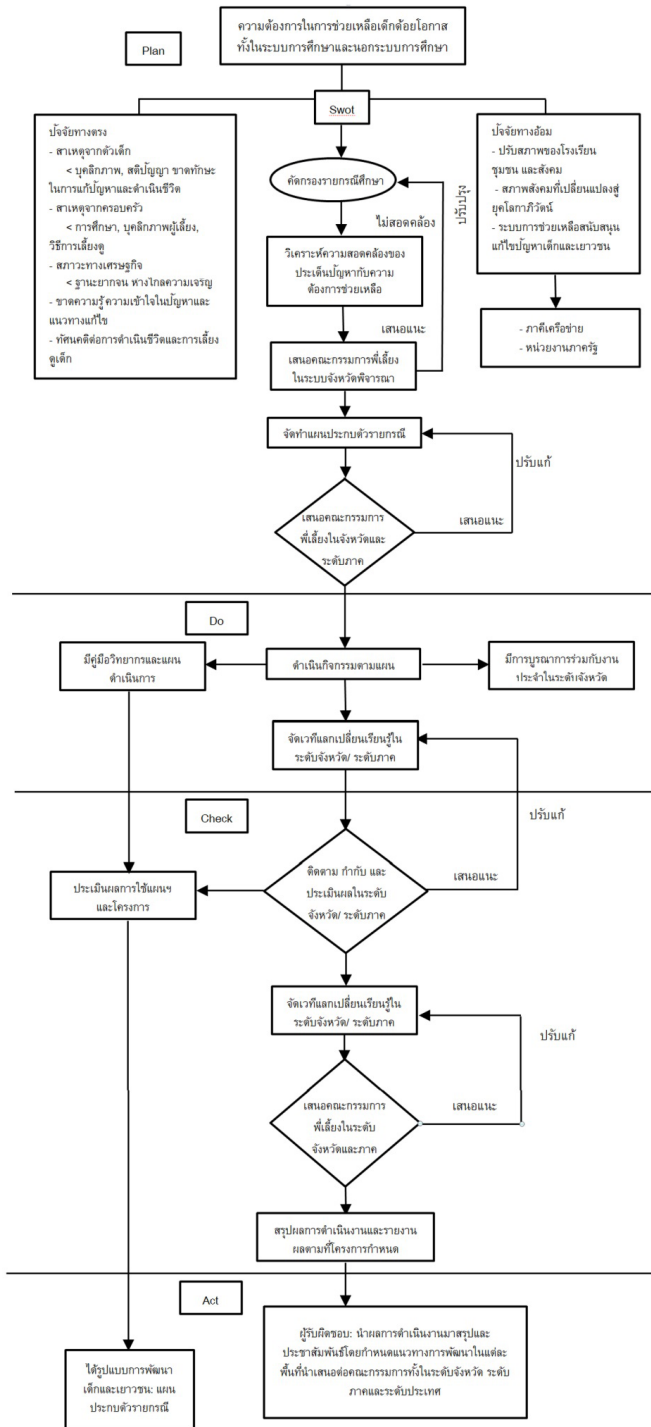
การพัฒนาเด็กและเยาวชน จำเป็นจะต้องมีการดำเนินการร่วมกันของภาคีเครือข่าย การพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และได้รับการยอมรับทั้งผู้ร่วมดำเนินการการประกบตัวและกรณีศึกษา รวมทั้งครอบครัวและชุมชน ในการนี้จึงได้มีการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานทั้งในระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และระดับจังหวัดทั้ง 5 จังหวัด โดยมีกิจกรรม

1) การให้ความรู้ในการจัดทำแผนประกบตัว โดยการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่

2) จัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการในการดำเนินงานและแต่งตั้งผู้ประกบตัวอย่างเป็นทางการเป็นลายลักษณ์อักษร และมีเวทีในการจัดประชุมปรึกษาหารือ วางแผนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

3) มีการระดมความคิดเห็น ในการจัดทำแผนการประกบตัวที่ครอบคลุมปัญหา ทั้งทางด้านการเรียนรู้ กระบวนการคิดสติปัญญา ด้านร่างกาย สภาพจิตใจ และแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ในการดำเนินการจะเกิดแผนประกบตัวรายกรณีที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของแต่ละรายกรณี

ขั้นตอนการดำเนินการช่วยเหลือเด็กแบบประกบตัวรายกรณี ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการดำเนินการช่วยเหลือเด็กแบบประกบตัววายกรณี (PDCA)

2. จากการดำเนินงานทำให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น ในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยมีรายละเอียดในด้านต่างๆ ดังนี้

ในขั้นตอนการดำเนินการของหน่วยจัดการดูแลรายกรณี (case management unit หรือ CMU) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการบริหารจัดการตามแผนปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ โดยทีมพี่เลี้ยงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่าย ทั้ง 5 จังหวัด คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามในการดำเนินการบูรณาการการดำเนินงานใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน ซึ่งในการดำเนินงานได้มีการกำหนดบทบาท หน้าที่และมีการดำเนินงานร่วมกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บทบาทของทีมพี่เลี้ยงในระดับจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: จากการวางแผนในการดำเนินงานร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ทีมพี่เลี้ยงระดับภาคฯ เป็นทีมงานที่จัดทำโครงการ เสนอเพื่อขออนุมัติงบประมาณและจัดทำสัญญาฉบับทุน สนับสนุนการดำเนินงานในระดับภาคฯ จากสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน (สสค.) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานในระดับภาคฯ ซึ่งมาจากสาขาชีพและผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน ประกอบด้วย ด้านการศึกษา การวิจัยการสาธารณสุข การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ การเงิน และการบัญชี เป็นต้น ในการนี้มีการจัดประชุมวางแผนการดำเนินงาน และได้ดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน เช่น การเป็นที่ปรึกษาในการเขียนโครงการ ขออนุมัติงบประมาณในระดับจังหวัด

การร่วมประชุมคัดเลือกพื้นที่ในการดำเนินงานของโครงการ การพัฒนาศักยภาพของทีมพี่เลี้ยงและทีมประกบตัวในระดับจังหวัด การให้คำปรึกษาทั้งในกระบวนการดำเนินงาน การเงินและการบัญชี การเป็นวิทยากรในระดับพื้นที่ / ระดับจังหวัด การตรวจเยี่ยม สร้างขวัญ กำลังใจและให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน การประชาสัมพันธ์การดำเนินงานแนวปฏิบัติที่ดีของแต่ละพื้นที่ แต่ละจังหวัด การติดตาม ประเมินผลและร่วมถอดบทเรียน

การดำเนินงานของแต่ละจังหวัด แต่ละพื้นที่ผลจากการดำเนินงาน บทบาทของทีมพี่เลี้ยงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เกิดมิตรภาพ ความสัมพันธ์อันดี สร้างความศรัทธา และเชื่อมั่นในความสามารถในการดำเนินงาน ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนในการพัฒนารูปแบบการช่วยเหลือ เด็กด้อยโอกาส เชิงรุก ให้พ้นจากทุกข์และหนทางที่มีเดมน เปลี่ยนความคิดที่ว่า เป็นไปไม่ได้ ให้เป็นไปได้ กล้าเผชิญกับปัญหา เรียนรู้และต่อสู้กับปัญหา ไม่รู้สึกว่าตนเองด้อยกว่า เกิดพลังใจ ทั้งกรณีศึกษาและทีมประกบตัวในการมุ่งมั่น ทลายกำแพงความคิดเก่าๆ ก้าวสู่ความคิดใหม่ๆ คนที่พัฒนาได้ต้องใช้ความรักและความเมตตาและให้โอกาส

2. บทบาทผู้ประกบตัว (case manager) การเดินทางจะไปถึงจุดหมายได้ ย่อมมีผู้นำทางหรือชี้ทางที่ดี ดังนั้นในการใช้ความช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา ในครั้งนี้ จะมีทีมพี่เลี้ยงจังหวัด และทีมประกบตัวรายกรณี ได้คัดกรองจากผู้ที่อยู่ใกล้ชิดรับรู้ข้อมูลของกรณีศึกษา สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย และมีความตระหนักถึง ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาของเด็กกรณีศึกษา ซึ่งผู้ประกบตัวจะเป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน เพราะจะเป็นผู้ให้การดูแล และ

ช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาของกรณีศึกษาทั้งในเรื่อง
เรื่องด่วน และตามระบบที่สอดคล้องกับความต้องการ
ของกรณีศึกษา โดยให้การช่วยเหลือดูแล
และส่งเสริมศักยภาพทั้งด้านการเรียน ด้านอาชีพ
การดำเนินชีวิต ด้านครอบครัว ด้านสิ่งแวดล้อม
ปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสร้างความตระหนักใน
ชุมชนให้เกิดสังคมของการช่วยเหลือตามศักยภาพ
ร่วมวิเคราะห์ปัญหา และส่งต่ออย่างมีระบบรวม
ทั้งมีการติดตาม และประเมินผลการดำเนินการ
ช่วยเหลือ

3. สหวิชาชีพ/ภาคีเครือข่าย ในการ
ดำเนินโครงการในระดับจังหวัด ผู้รับผิดชอบ
โครงการ โดยตรงคือองค์การบริหารส่วนจังหวัด
ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือ
สนับสนุนทั้งบุคลากร งบประมาณ และทรัพยากร
ในการดำเนินงานให้ก้าวสู่ความสำเร็จ ซึ่งพบว่า
ทุกจังหวัดได้รับความร่วมมือจากองค์การบริหาร
ส่วนจังหวัดเป็นอย่างดี อาจมีปัญหาคความเข้าใจ
ไม่ตรงกันในเรื่องขั้นตอนการดำเนินงาน และการ
เบิกจ่ายงบประมาณ แต่เมื่อมีการชี้แจง และให้
ข้อมูลการดำเนินงานแล้วก็ได้รับการสนับสนุนที่ดี
ทั้ง 5 จังหวัด

สถานศึกษา: เป็นเป้าหมายสำคัญใน
การช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส โดยเฉพาะเด็กใน
ระบบโรงเรียนที่รับผิดชอบ มีการบูรณาการการ
ช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสเข้ากับกิจกรรมประจำ/
โครงการของโรงเรียน เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกแตก
ต่าง และใช้เทคนิคการเข้าหาเด็กด้วยเทคนิค การ
สร้างความศรัทธา ความไว้วางใจ และเป็นมิตรใน
การช่วยเหลืออย่างแท้จริง ทำให้เด็กที่มีภาวะเสี่ยง
หรือบกพร่องทางการเรียนรู้ในโรงเรียน เปิดใจใน

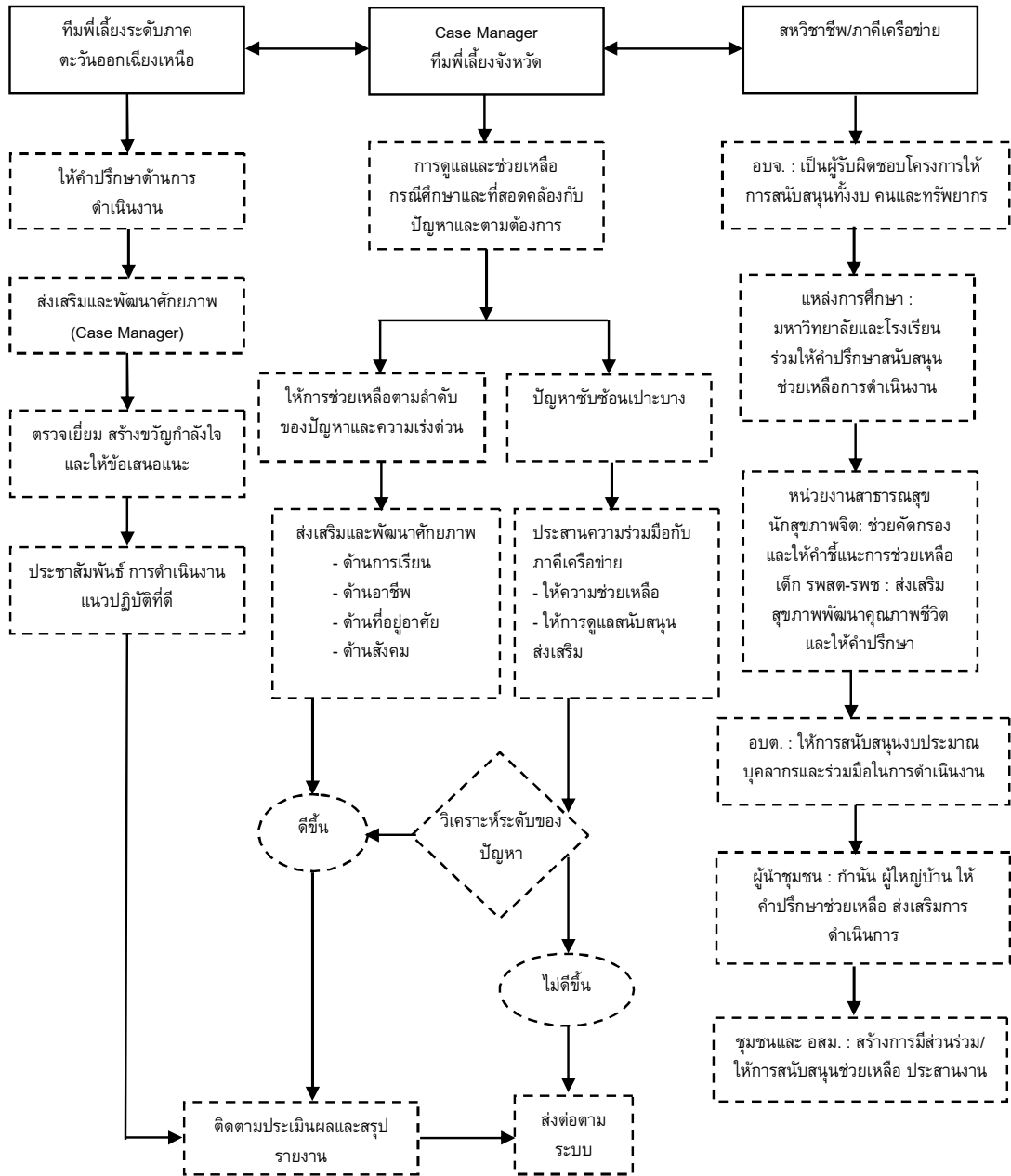
การรับการช่วยเหลืออีกทั้งได้รับ การสนับสนุนร่วม
แรงร่วมใจจากคุณครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ทุกคนใน
สถาบันการศึกษาเป็นอย่างดี

หน่วยงานสาธารณสุข: เป็นหน่วยงาน
ที่อยู่ใกล้ชิดและให้การช่วยเหลือด้านสุขภาพ
และการวินิจฉัยปัญหาของกรณีศึกษาได้โดย โรง
พยาบาลทั่วไปและโรงพยาบาลชุมชน บางแห่งได้
จัดนักจิตวิทยาในการคัดกรองเด็กและให้คำชี้แนะ
การช่วยเหลือเป็นรายบุคคล อีกทั้งมีจิตอาสาใน
การร่วมทีมประกบตัวรายกรณี ร่วมพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตของเด็กและให้คำปรึกษาในระดับจังหวัด

องค์การบริหารส่วนตำบล: เป็นหน่วยงาน
ที่ให้การดูแลความเป็นอยู่และพัฒนาคุณภาพชีวิต
ของประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบและบางจังหวัด
ได้รับผิดชอบในการประกบตัว เด็กกลุ่มเสี่ยงนอก
ระบบการศึกษาด้วย ซึ่งถือว่าการสนับสนุน
ครอบครัวและบูรณาการการทำงานในครั้งนี้นับ
งานประจำได้อย่างดี

ผู้นำชุมชน และชุมชน: การช่วยเหลือเด็ก
และเยาวชนไม่ใช่บทบาทเฉพาะของเจ้าหน้าที่ภาค
รัฐที่รับผิดชอบเท่านั้น แต่เป็นของทุกคนในชุมชน
ดังนั้นในโครงการจึงได้มีเครือข่ายเป็นผู้นำในชุมชน
และมีจิตอาสาในชุมชนร่วมกับ อาสาสมัครชุมชน
ในการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนการดำเนินการ
ให้ความร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงาน
ผู้ที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือดูแลและให้ข้อมูล เด็ก
กลุ่มเสี่ยงและเด็กด้อยโอกาส

ขั้นตอนการดำเนินการดูแลช่วยเหลือและ
ให้การสนับสนุนการดำเนินงาน ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินการดูแลช่วยเหลือและให้การสนับสนุนการดำเนินงาน

ทีมจัดการรายกรณีคือ ผู้ที่ประเมิน/ เป็นที่ปรึกษาคัดกรองเด็กกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหาและให้ความช่วยเหลือเด็ก ให้ประสบความสำเร็จทั้งในด้านการศึกษา สังคม จิตใจและอารมณ์ ทีมจัดการรายกรณีจะต้องทำงานร่วมกับผู้บริหารโรงเรียน ครู ผู้ปกครอง และบุคคลอาสาสมัครต่างๆ ที่จะช่วยกันสร้างภูมิคุ้มกันและความรู้สึกลดภัย สุขภาพอนามัย และเป็นທີ່ปรึกษาในการจัดสภาพการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ให้กับเด็ก ตลอดจนเชื่อมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน

จากความร่วมมือที่ดีของผู้รับผิดชอบโครงการและภาคีเครือข่ายทำให้เปิดมิติ กลไกการทำงานร่วมกัน ในการช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสและกลุ่มเสี่ยงโดยสร้างโอกาสมีส่วนร่วมแบบบูรณาการการช่วยเหลือที่ก้าวทันข้อจำกัด ผลักดันการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการจากทุกภาคส่วน ได้รับประโยชน์ร่วมกันสร้างจิตสำนึกปลูกพลังชีวิตให้เข้มแข็งและเบิกบาน สร้างคนสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ดั่งขั้นตอนการดำเนินการช่วยเหลือและให้การสนับสนุนการดำเนินงานดังนี้

อภิปรายผล

1. จากการสนับสนุนทางวิชาการและทรัพยากรของทีมพี่เลี้ยงที่ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา ในการพัฒนาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาส นอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา ทำให้ได้ข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับแนวทางในการเลือกรายกรณีศึกษา การคัดกรองและการวิเคราะห์ปัญหา การจัดทำแผนประกบตัวรายกรณี ซึ่งนำไปสู่การดำเนินงานในแนวทางเดียวกัน ซึ่งกรมสุขภาพจิต (2547: 13) กำหนดวัตถุประสงค์ของการให้คำปรึกษาตามระบบ

การดูแลช่วยเหลือนักเรียน ว่าเพื่อให้การดำเนินงานการให้คำปรึกษาช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้สถานศึกษา ผู้ปกครอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือชุมชน มีการทำงานร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการการทำงานที่มีระบบ พร้อมด้วยเอกสาร หลักฐานการปฏิบัติงาน สามารถตรวจสอบหรือรับการประเมินได้ ซึ่งสอดคล้องกับคอเรย์ (Corey et al., 2015: 435) ที่กล่าวถึงการนิเทศว่าสามารถช่วยให้ผู้ให้ความช่วยเหลือพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการให้ความช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักจรรยาบรรณ ในการนิเทศแบบกลุ่มสามารถทำให้ผู้ให้ความช่วยเหลือได้เรียนรู้ไม่ใช่จากผู้นิเทศอย่างเดียวเท่านั้น แต่ได้เรียนรู้จากบุคคลอื่นๆ ในกลุ่มด้วย

2. จากการดำเนินงานทำให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น ในการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ซึ่งสอดคล้องกับอมรวิรัช นาครทรรพ ที่ได้กล่าวไว้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่รู้และเข้าใจเกี่ยวกับคนในท้องถิ่นเป็นอย่างดี ดังนั้นความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งเพื่อสร้างเครือข่ายดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นกระบวนการและระบบ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ยังมี โรงเรียน ผู้ปกครอง สถานีนอานามัย ที่เป็นกำลังอันสำคัญในการเข้าไปพูดคุย แลกเปลี่ยนปัญหาและสร้างเป็นโมเดลในท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น (“สสค. ร่วมสร้างสังคมการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม...”, 2555) เช่นเดียวกับพรรณพิมล วิบุลากร กล่าวว่าการดูแลเด็กด้อยโอกาสรายกรณี เป็นเหมือนการต่อยอดระบบปกติที่มีการดูแลเด็กพิเศษหรือเด็กกลุ่มเสี่ยงอยู่แล้ว เพราะเด็กกลุ่มพิเศษหรือเด็กกลุ่มเสี่ยงที่ใช้เฉพาะกระบวนการปกติจะสามารถ

ช่วยเด็กได้ในระดับหนึ่ง แต่เราก็จะรู้ว่าเด็กมีความต้องการบางอย่างที่ต้องดูแลเฉพาะ เช่น กลุ่มเด็กออทิสติก ซึ่งปัญหาใหญ่ของเขานั้นเป็นปัญหาทางสังคม โครงการจัดตั้งและพัฒนาศูนย์พิเลียงระดับจังหวัดเพื่อช่วยเหลือจังหวัดและท้องถิ่นนำร่องการพัฒนาหน่วยจัดการดูแลรายกรณี (case management unit) จึงได้เข้ามาเพื่อพยายามให้เกิดหน่วยจัดการเพื่อเชิญชวนเครือข่ายมาเป็นหน่วยจัดการและพัฒนาให้มีความรู้ ซึ่งหน่วยจัดการได้มาจากบุคลากรในหน่วยงานองค์กรส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. อบจ. โรงเรียน ชุมชนเป็นหลัก (“สสค. ร่วมสร้างสังคมการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม...”, 2555)

นอกจากนี้ กรมสุขภาพจิต (2554:1) กล่าวว่า การดำเนินงานเพื่อให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนบรรลุผลสำเร็จและเป็นไปอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องใช้ยุทธวิธีการทำงานร่วมกันเป็นทีมของบุคลากรในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการผลักดันและบูรณาการการทำงานเข้าสู่ระบบและพัฒนาบุคลากรสนับสนุนปัจจัยเอื้อต่อการดำเนินงาน ติดตาม ประเมินผล พร้อมทั้งสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ร่วมคิดและร่วมทำไปพร้อม ๆ กัน ตลอดจนแสวงหาแนวทางในการสร้างเครือข่ายผู้ปกครองและชุมชน โดยในการทำงานเป็นทีมเพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาอย่างมีคุณภาพนั้นประกอบด้วย 3 ทีม ดังนี้ (กรมสุขภาพจิต. 2554: 45) 1) ทีมนำ ได้แก่ คณะผู้บริหารสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาซึ่งจะเป็นผู้วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน จัดทำ แผนกลยุทธ์ควบคุม กำกับ ติดตามและสนับสนุน เสริมสร้างพลังร่วม (empowerment) เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ทีมสนับสนุน เป็นทีมหลักในการสนับสนุนประสานงานด้านวิชาการ

และอื่นๆ ให้เกิดการสร้างระบบคุณภาพขึ้น ทีมสนับสนุนจะเป็นใครขึ้นอยู่กับการพัฒนาว่าจะมีจุดเน้นที่ระบบใด เช่น ทีมสนับสนุนของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนหัวหน้าทีม คือ รองผู้อำนวยการสถานศึกษาที่ได้รับมอบหมาย และ 3) ทีมที่เป็นทีมที่สมาชิกรับผิดชอบการทำงานโดยตรง เช่น ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน คือ ทีมระดับชั้น ครูประจำชั้น / ครูที่ปรึกษาจะเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนากิจกรรมต่างๆ ให้มีคุณภาพ รวมทั้งจากการวิจัยของ Leverne (2000) ซึ่งทำการวิจัยเรื่องการร่วมมือของโรงเรียนกับชุมชนในการแก้ปัญหาการเรียน ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อความร่วมมือในการแก้ปัญหาพบว่าโรงเรียนกับชุมชนต้องสร้างความร่วมมือกันป้องกันและแก้ไขปัญหา โดยต้องมีการติดต่อสื่อสารร่วมมือระหว่างกลุ่มย่อยอย่างต่อเนื่อง และควรมีการประสานความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับตำรวจ สำนักงานคุมประพฤติและศาล จำเป็นต้องมีตัวแทนระดับผู้นำของกลุ่มย่อยและควรมียุทธวิธีเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและการรู้จักป้องกันตนเองแก่ผู้ปกครองและชุมชนด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้
 - 1.1 จากผลการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา ในพื้นที่อื่นๆ นอกจากพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมาย
 - 1.2 จากการดำเนินงานทำให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในท้องถิ่น แต่ยังไม่ครอบคลุมทุกหน่วยงานและทุกวิชาชีพ ดังนั้นจึงควรประสานความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ ให้ครอบคลุมและหลากหลายทั้ง

ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม
 2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
 ควรมีการประเมินผลการดำเนินงานของ
 หน่วยจัดการดูแลรายกรณี อีกทั้งควรมีการศึกษา

เพื่อวางกลไกในการสนับสนุนติดตามเพื่อการ
 ป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาสนอกระบบ
 การศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา
 อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2547). *การดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.
- กรมสุขภาพจิต. (2554). *คู่มือครูที่ปรึกษากระบวนการดูแลช่วยเหลือนักเรียน*. กรุงเทพมหานคร: ยูเร็นส์ อิมเมจกรุ๊ป.
- สสค. *ร่วมสร้างสังคมการเรียนรู้อย่างเท่าเทียม ดึงองค์กรท้องถิ่นใส่ใจเด็กนอกระบบแบบรายตัว*. (2555, 1 มีนาคม). *มติชน*. หน้า 23.
- สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2555). *รายงานการสำรวจสถานการณ์ระดับสติปัญญาเด็กนักเรียนไทย 2554*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์.
- สถิติการศึกษา กลุ่มสารสนเทศ สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). (http://www.bopp-obec.info/home/?page_id=10968) April 20, 2014.
- สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน. (2557). *เด็กด้อยโอกาสจุดพลิกผันอนาคตของชาติ. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ “อภิวัดพัฒนการเรียนรู้...สู่จุดเปลี่ยนประเทศไทย*. 6-8 พฤษภาคม 2557.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556). *การสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย พ.ศ. 2555*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- Corey, Gerald. ; Corey, Marianne S. ; Corey, Cindy ; & Callanan, Patrick. (2015). *Issues and Ethics in the Helping Professions*. 9th ed. Singapore: CENGAGE Learning.
- Laverne Mc. Coy-Byers. (2000). *Coalition Between Schools and Community Agencies for the Control of Truancy: Identification of Critical Factors Contributing to Coalition Effectiveness*. Dissertation Abstract International.